

ARHIVSKA SLUŽBA UNIVERZE V MARIBORU IN NJENI PROBLEMI

Lidija Gregorec *

UDK: 930.253:378.4(497.4 Maribor)

Lidija Gregorec: Arhivska služba univerze v Mariboru in njeni problemi. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja, Maribor 1/2002, št. 1, str. 254 - 259.

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.

Strokovni delavci, ki delajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom pri ustvarjalcih, se vsi po vrsti srečujejo z bolj ali manj podobnimi problemi, predvsem, kako zagotoviti primerno strokovno hrambo in varstvo tega gradiva. Primer Univerze v Mariboru podrobno predstavlja problematiko organizacije arhivske službe pri ustvarjalcu glede na njen položaj znotraj ustanove na eni in odnos do pristojnega arhiva na drugi strani.

UDC: 930.253:378.4(497.4 Maribor)

Lidija Gregorec: The Archival Service of the University of Maribor and its Problems. Technical and Field Related Problems of Traditional and Electronic Archiving. Conference Proceedings, Maribor 1/2002, No. 1, pp. 254 - 259.

Original in Slovenian, abstract in Slovenian and English, summary in English.

All the professionals working with documentary and archive material of authors face more or less similar problems with ensuring a proper professional safeguarding and protection of this material. The case of the Archival Service of the University of Maribor exactly presents the problems the university and the archival service have with the organization of such an archive.

Načrtno in organizirano je začela Univerza v Mariboru (v nadaljevanju univerza) skrbeti za svoje dokumentarno in arhivsko gradivo v začetku 90-ih let prejšnjega stoletja, natančneje leta 1991, ko je po Ministrstvu za šolstvo in šport bilo sistematizirano tudi delovno mesto »strokovnega sodelavca za arhiv in dokumentalistiko«. Do takrat je bila skrb za zbiranje arhivskega gradiva na univerzi prepuščena zgolj naključju in subjektivni presoji posameznikov, ki so z njim delali. Ti so v prvi vrsti v njem videli predvsem *zapis*, ki jim je omogočal izpeljavo nekih upravnih ter organizacijskih postopkov in ne njegove kulturne ter zgodovinske vrednosti. Ta je postala predmet razmišljanja šele v trenutku, ko so njegovi ustvarjalci začutili željo po zgodovinskem prikazu svojih prizadevanj za ustanovitev univerze in nasploh razvoja visokega šolstva v Mariboru.

Prvi med njimi, ki je svoje stališče glede pomembnosti arhivskega gradiva univerze in njenih članic tudi jasno obrazložil in zapisal, je bil zdaj že pokojni prof. dr. Vladimir Bračič, prvi rektor Univerze v Mariboru in neutrudni borec za razvoj visokega šolstva v Mariboru.¹ Tako je leta 1985 v svojih Prispelkih za

* Lidija Gregorec, Univerza v Mariboru, Krekova ulica 2, 2000 Maribor, Slovenija.

¹ Dr. Vladimir Bračič (1919-1996)- v času nastajanja prvih visokošolskih organizacij v Mariboru je bil član pripravljalnega odbora za organizacijo Višje komercialne šole, tajnik posebne, pri okrajnem ljudskem odboru delujoče komisije za pripravo in organizacijo višjih in visokih šol in kasneje predstojnik Združenja

zgodovino visokega šolstva v Mariboru zapisal: «Ob sestavljanju programa za proslavo 20-letnice visokega šolstva v Mariboru je bil dan predlog, da bi pripravili tudi obsežnejšo razstavo dokumentarnega gradiva s posebnim poudarkom na začetno obdobje. Zamisel je bila sprejeta, vendar smo hitro spoznali, da v razpoložljivem času ni izvedljiva. Ugotovili smo namreč, da arhivi posameznih šol in tudi Združenja visokošolskih zavodov - sedanje Univerze - niso urejeni ter da manjka predvsem gradivo za začetno obdobje. Imenitna razstava dokumentov o 60-letnem delu Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani (tam imajo posebnega arhivarja) je še posebej opozorila na pomanjkljivost, da zanemarjamo dokumentacijsko in arhivsko službo.»² Želja, da bi zanamcem ohranili verodostojna pričevanja o nastanku visokega šolstva, ki je tako pomembno za razvoj mesta in severovzhodne Slovenije, ga je spodbudila, da je začel zbirati gradivo o pobudah, pripravah in začetnem obdobju delovanja posameznih visokošolskih delovnih organizacij in njihovega Združenja. Sam pravi, da je pri zbiranju arhivskega gradiva naletel na mnoge praznine in prav posebej omenja dejstvo, da ni imela niti ena od šol (mišljene so visokošolske organizacije), pa tudi univerza ne, urejenega fotoarhiva. Na koncu je avtor zapisal: «Prav ob tej ugotovitvi pozivam vodstva šol in Univerze, da čimprej zberejo potrebna sredstva za ureditev arhivov in začnejo s sistematičnim zbiranjem raznovrstnega dokumentarnega gradiva.»³

Želje profesorja dr. Vladimirja Bračiča so se začele uresničevati že v začetku 90-ih let prejšnjega stoletja, ko je bila na univerzi le ustanovljena oziroma organizirana arhivska služba. Vodstvo univerze je tako dokazalo, da se zaveda velikega pomena arhivskega gradiva kot zgodovinskega vira za preučevanje njene preteklosti, pa tudi svoje odgovornosti v smislu tedaj veljavnega zakona o naravni in kulturni dediščini.⁴

Že od vsega začetka je bila v arhivski službi univerze prisotna misel (želja), da delo v njej ne bi bilo organizirano samo v smislu hrambe tekoče in stalne zbirke dokumentarnega gradiva, temveč tudi v smislu varovanja arhivskega gradiva kot kulturnega spomenika. S tem seveda posega arhivska služba ustvarjalca, v našem primeru univerze, v pristojnosti javnih oziroma državnih arhivov, za katere se danes uporablja tudi izraz *pristojni arhiv*.⁵

Trenutno veljavna zakonodaja s področja arhivistike to tudi zakonsko omogoča.⁶ 19. člen Zakona o arhivskem gradivu in arhivih pravi, da lahko javnopravna oseba sama zagotovi varstvo lastnega arhivskega gradiva na podlagi dovoljenja Ministrstva za kulturo, ki ga izda zaradi posebnega statusnega položaja javnopravne osebe ali posebne narave dejavnosti, ki jo javnopravna oseba opravlja na področju znanosti, visokega šolstva ali informiranja.⁷ Ker pa tudi za te

visokošolskih zavodov v Mariboru. Za nekaj časa je zapustil Maribor in postal sekretar univerzitetnega komiteja ZKS in član izvršnega sveta skupščine SR Slovenije. V Maribor se je vrnil leta 1973, ko je znova postal predstojnik Združenja in leta 1975 tudi prvi rektor univerze v Mariboru.

² Vladimir Bračič, *Prispevki za zgodovino visokega šolstva v Mariboru, Uvodna beseda avtorja, Maribor 1985, str.3.*

³ Vladimir Bračič, *Prispevki, str. 4.*

⁴ Zakon o naravni in kulturni dediščini, *Uradni list SRS, št. 1/81.*

⁵ Vladimir Žumer, *Arhiviranje zapisov: priročnik za ravnanje z dokumentarnim in arhivskim gradivom, GV založba, Ljubljana 2001, str. 53.*

⁶ Zakon o arhivskem gradivu in arhivih, *Uradni list RS, št. 20/97, popravek št. 32/97.*

⁷ Zakon o arhivskem gradivu in arhivih, 19. člen.

javnopravne osebe velja, da njihovi arhivi sodijo pod pristojnost enega izmed javnih ali državnih arhivov, skupaj z izdanim dovoljenjem Ministrstvo za kulturo zanje določi tudi pristojni arhiv.

Glede na funkcijo univerze, ki jo ta opravlja za območje celotne države, bi po zakonu njeno arhivsko gradivo sodilo pod pristojnost Arhiva Republike Slovenije.⁸ Če pa upoštevamo 9. člen prej omenjenega zakona, po katerem regionalni arhivi med drugim varujejo tudi javno arhivsko gradivo izvajalcev javnih pooblastil oziroma javnih služb, ki jih zagotavlja država in ki opravljajo dejavnost na območju ene ali več lokalnih samoupravnih skupnosti ter nastaja na območju regionalnega arhiva, sodi arhivsko gradivo mariborske univerze pod pristojnost regionalnega arhiva, v tem primeru Pokrajinskega arhiva Maribor. V čigavo varstvo torej sodi arhivsko gradivo univerze v Mariboru? In kaj bi lahko k razjasnitvi tega problema pripomogle nekajletne izkušnje arhivske službe univerze in ne nazadnje tudi njena pričakovanja in želje glede določitve pristojnega arhiva?

Pravzaprav zelo veliko. V vsem svojem dosedanem delu je bila arhivska služba univerze tesno povezana s Pokrajinskim arhivom Maribor, ne samo v smislu usposabljanja strokovnega delavca za delo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, dajanjem natančnih navodil za delo in nenehnim svetovanjem pri sprotnem reševanju nastalih problemov v zvezi z varstvom dokumentarnega in arhivskega gradiva univerze, temveč tudi v povsem konkretnih primerih sodelovanja. Z ustanovitvijo arhivske službe in usposabljanjem strokovnega delavca za delo z dokumentarnim in arhivskim gradivom vodstvo univerze namreč še zdaleč ni zadostilo vsem pogojem, ki bi omogočali zares strokovno varstvo arhivskega in dokumentarnega gradiva univerze. Osnovni pogoj je seveda primeren in dovolj velik prostor, ki ga neka ustanova mora nameniti arhivu oziroma arhivskemu skladišču, če resnično želi zagotoviti materialno varstvo lastnega dokumentarnega in arhivskega gradiva. Kako določa način izvajanja materialnega varstva gradiva zakonodaja⁹, dobro vedo vsi, ki se tako ali drugače ukvarjajo z arhivskim in dokumentarnim gradivo. Da pa lahko to predstavlja resen problem, ki na nek način zrcali tudi položaj arhivske službe znotraj ustanove, je lepo razvidno prav iz primera univerze. Postavi se namreč vprašanje, ali arhivsko skladišče univerze ustreza vsem zahtevam Pravilnika o materialnem varstvu arhivskega in dokumentarnega gradiva¹⁰, in če ne, zakaj ne?

Do nedavnega je imela univerza povsem neustrezne prostore za hranjenje gradiva, saj se je arhivsko skladišče nahajalo v zelo vlažnih kletnih prostorih, ki so bili sicer opremljeni z ustrezno tehnično opremo, niso pa zagotavljali optimalnih klimatskih pogojev za hrambo. Gradivo, ki je bilo izpostavljeno visoki relativni zračni vlagi, je bilo v skladišču odmaknjeno od vlažnih sten, da bi s tem onemogočil prenos plesni s sten na gradivo, ki je bilo dodatno zavarovano z arhivskimi škatlami. Odmik gradiva od sten je omogočal tudi nemoten pretok zraka. Skladišče je bilo pregrajeno v dva manjša prostora, vendar so med njima manjkala vrata, ki bi jih v primeru požara lahko zaprli in s tem preprečili širitev ognja iz enega v drug prostor. Izhod na hodnik je imel samo prvi prostor, skozi katerega je bil možen potem prehod v drugi prostor. Tako bi v primeru požara v prvem prostoru bilo izgubljeno tudi gradivo drugega. Da v prostoru ni bilo poskrbljeno tudi za vse ostale varnostne ukrepe, kot so javljalci vlomov in

⁸ Zakon o arhivskem gradivu in arhivih, 1. odstavek 8. člena.

⁹ Pravilnik o materialnem varstvu arhivskega in dokumentarnega gradiva, Uradni list RS, št. 59/99.

¹⁰ Vladimir Žumer, *Arhiviranje zapisov*, str. 267 - 277.

požarov, ognjevarna električna napeljava in podobno, verjetno sploh ni potrebno posebej omenjati.

S preselitvijo uprave univerze na novo lokacijo v obnovljene prostore na Slomškovem trgu 15 je tudi njeno arhivsko in dokumentarno gradivo dobilo nove, glede klimatskih pogojev boljše prostore. Arhivska služba ni imela veliko vpliva na odločitev vodstva univerze pri določanju prostora za bodoče arhivsko skladišče, isto velja tudi za izbiro njegove notranje opreme. Odsotnost upoštevanja stroke pri projektiranju tako pomembnega prostora kot je arhivsko skladišče, je seveda zelo slaba naložba za bodoče delo arhivske službe ustanove. Če pa že mora stroka sprejeti ponujen oziroma določen ji prostor zaradi prostorske stiske, kot vemo, tega ni nikoli preveč, prej premalo, potem bi morala biti njej prepuščena v celoti vsaj izbira njegove opreme. Žal v primeru univerze ni bilo tako.

Prostor, ki ga je projektant obnove skupaj z vodstvom univerze, brez posvetovanja z arhivsko službo, določil za arhivsko skladišče, ima glede na zahteve arhivske stroke o načinu izvajanja materialnega varstva gradiva, kar nekaj pomanjkljivosti.¹¹ Na tem mestu sedaj ne bi govorili o podrobnostih, to bi lahko bila tema že drugega referata, temveč se bomo omejili samo na tiste glavne prednosti in pomanjkljivosti, ki najbolj očitno vplivajo na delo arhivske službe univerze. Dobra stran novega skladišča je ta, da je razdeljeno v dva manjša prostora, ki imata vsak svoj izhod na hodnik s protipožarno izoliranimi kovinskimi vrati, vendar z majhno kvadraturu v skupni izmeri ca. 67 m², kar omogoča po nekih splošno veljavnih kriterijih¹² namestitve ca. 338 tekočih metrov klasičnih kovinskih polic. V primeru univerze je dobavitelju klasičnih kovinskih polic uspelo namestiti kar 432 tekočih metrov, vendar žal ne zaradi racionalnejše razporeditve polic, temveč na škodo globine le-teh, saj so izbrali police globine 0,30 m in ne običajnih 0,40 m! Takšne police seveda onemogočajo odlaganje arhivskih škatel, temveč samo rednikov, v katere odlagajo svoje dokumente strokovne službe. To gradivo pa seveda ni primerno tehnično obdelano in opremljeno za hrambo v smislu varovanja arhivskega gradiva.

Zakaj so arhivskemu skladišču namenili tako malo prostora, so opravičevali z dejstvom, da bodo v njem namestiti premakljive (kompaktus, ekonom) police, kar seveda pomeni racionalnejšo izrabo prostora. Ko pa se je zataknilo pri nosilnosti tal v skladišču, ta je bila namreč za to vrsto opreme premajhna, je preostala še samo možnost namestitve statičnih kovinskih polic.

Zagato s premajhnim in neustrezno opremljenim arhivskim skladiščem arhivska služba univerze rešuje v obliki tesnega sodelovanja s Pokrajinskim arhivom Maribor, saj je prisiljena dajati primerno urejeno, popisano in tehnično opremljeno arhivsko gradivo v varstvo pristojnemu arhivu. Za nemoteno delo arhivske službe univerze to ne predstavlja posebne ovire, saj se obe omenjeni ustanovi nahajata v neposredni bližini, kar omogoča hiter in enostaven dostop do gradiva v primeru, ko je le-to univerzi potrebno.

Tako kot pri vseh drugih javnopравnih osebah ali ustanovah tudi na univerzi in njenih visokošolskih organizacijah nastaja veliko število po vrsti in obliki različnih zapisov. Tako kot se prepleta delo med univerzo in njenimi šolami, se med seboj prepletajo in predvsem podvajajo, kopirajo in ponavljajo tudi podatki, informacije in posamezni dokumenti. To povzroča hiperprodukcijo dokumentov, ta

¹¹ Vladimir Žumer, *Arhiviranje zapisov*, str. 267-277.

¹² Vladimir Žumer, str. 272.

pa prinaša velike probleme glede ohranjanja oziroma zagotavljanja potrebnih tehničnih in prostorskih kapacitet za hranjenje. Te je po dosedanji praksi zagotavljala vsaka šola zase, ločeno od univerze, ki je v svojem arhivu hranila samo pri njej ustvarjeno ali nanjo naslovljeno gradivo. To je bilo nekako tudi logično, saj je vsaka visokošolska organizacija predstavljala samostojno pravno osebo, ki je po zakonu dolžna zagotoviti varstvo dokumentarnega gradiva, dokler se iz njega ne odbere arhivsko gradivo. Po sedaj veljavnem zakonu o visokem šolstvu¹³ je pravna oseba univerza, šole oziroma fakultete, visoke strokovne šole in drugi zavodi (v našem primeru na primer Univerzitetna knjižnica Maribor) so samo njene pridružene članice, ki imajo pravice in dolžnosti določene s tem zakonom, aktom o ustanovitvi univerze in statutom univerze.¹⁴ Komu sedaj nalaga zakon odgovornost za zagotavljanje varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva pridruženih članic, je vprašanje, ki ga na univerzi še niso razrešili, morda tudi zato ne, ker ga pridružene članice še sploh niso sprožile. Prav gotovo se bo to vprašanje pojavilo v tistem trenutku, ko bo na primer kateri od fakultet enostavno zmanjkalo prostora za njen arhiv. Na tem mestu je potrebno povedati, da v primeru pridruženih članic univerze (izjema je le Univerzitetna knjižnica Maribor) ne moremo govoriti o urejenem arhivu oziroma urejeni stalni zbirki dokumentarnega gradiva, saj gre v glavnem za neprimerne prostore, kamor brez reda odlagajo tehnično neustrezno opremljeno gradivo, ki ga pri svojem tekočem poslovanju več ne uporabljajo. Izjema so le razne študentske evidence in zapisniki o izpiti, ki jih referati fakultet in visoke strokovne šole hranijo urejeno, včasih tudi mikrofilmno, v bistvu kot tekočo zbirko dokumentarnega gradiva pri sebi v pisarni.

V prihodnje bo univerza prav gotovo previdnejša pri tako pomembnih odločitvah, kot je oprema arhivskega skladišča ustanove. Če ne prej, pa takrat, ko se bo razrešil zaplet okoli tega, kdo je pristojen za varstvo arhivskega gradiva pridruženih članic univerze (so to fakultete, visoka strokovna šola in druge ustanove same ali univerza) in bo potrebno zagotoviti nove prostorske kapacitete za arhivsko skladišče.

Na univerzi bomo tako v bližnji prihodnosti morali temeljito izdelati strategijo razvoja njene arhivske službe in na novo opredeliti tudi njen položaj. Vse prepogosto se ji namenja samo vloga hitrega in učinkovitega servisa, na njeno svetovalno vlogo vodstvu pri zagotavljanju varstva arhivskega gradiva pa se pozablja. Potrebno bo korenito spremeniti miselnost in sprejeti dejstvo, da mora tozadevne odločitve v prvi vrsti sprejemati arhivska stroka, v našem primeru arhivska služba univerze v sodelovanju s pristojnim arhivom. Pri določitvi le-tega pa bi v prvi vrsti bilo potrebno upoštevati prav zahteve strokovnih delavcev, ki delajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom pri ustvarjalcih, in si želijo pristojen arhiv v svoji neposredni bližini, če je to mogoče. S tem bi jim bil na eni strani omogočen vsakodnevni stik s profesionalnimi arhivskimi delavci, pa naj bo to v prostorih arhiva ali pa arhivskega skladišča ustvarjalca gradiva. Na drugi strani pa bi bil tudi lažji in hitrejši dostop do tistega arhivskega gradiva, ki ga je ustvarjalec zaradi prostorske stiske prisiljen oddati pristojnemu arhivu.

Da bi lahko arhivska služba univerze v Mariboru zagotovila varstvo svojega arhivskega gradiva in ga tako ohranila prihodnjim rodovom, pa potrebuje učinkovito pomoč pristojnega arhiva **ZDAJ in TUKAJ**.

¹³ Zakon o visokem šolstvu, Uradni list RS št. 67/93, popravek 99/99 in 64/01.

¹⁴ Zakon o visokem šolstvu, 10. člen.

SUMMARY

THE ARCHIVAL SERVICE OF THE UNIVERSITY OF MARIBOR AND ITS PROBLEMS

The Archival Service of the University of Maribor started to organize the care for its documentary and archive material in the beginning of the nineties of the past century after the Ministry of Education, Science and Sport had officially systemized the working place of the »professional co-worker for the archive and documentation«.

From the beginning of the archival service of the university, the objective was that the work should not be simply organized as storage of a current and steady collection of documentary material but also consists in preserving the archive holdings as cultural heritage. At present laws enable several public institutions, among them both Slovenian universities, to guarantee the protection of their own archive material by themselves. However, the problems for the universities started when it was a question of providing the space necessary for the repositories and the adequate technical equipment so that suitable conditions for the protection of the material could be guaranteed. Right there our university failed to seize the opportunity. For it did not pay enough attention to the profession of the archivist when planning the new archive repository in the renovated building and did not equip the repository together with the archival service but only in co-operation with the university leaders and the architect. The consequence is an repository that is equipped inadequately and makes work done by the archival service much more difficult.

In future, the university will be more careful in such important decisions as the equipping of the archive repository of the institution is. If this is not done before, it will have to be done when the problem with assigning responsibility among the parts of university (the faculties, departments, colleges and other institutions) is resolved and it will be necessary to provide new spatial capacities for the archive repository.

But till then the archival service will surely solve the problem with the repository that is equipped insufficiently and inadequately in co-operation with the competent archive. So the archival service is forced to hand over archive material into the custody of the Pokrajinski arhiv Maribor (Regional Archive of Maribor) in a way that guarantees the proper order, registration and technical equipment. For the undisturbed work of the archival service of the university, this does not present any special obstacle because both institutions are neighbours, which enables a quick and easy access to the material if the university needs it.